

DİVAN ŞİİRİNDE “ÂB” MOTİFİNİN METHİYE UNSURU OLARAK KULLANIMI: HAYRETİ’NİN “ÂB” REDİFLİ KASİDESİ*

Belde AKA**

ÖZET

Divan şairlerinin din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla kaleme aldıkları kasidelerde sıkça doğa unsurlarını ilham kaynağı olarak kullandıkları bilinmektedir. Şairler, özellikle kelime redifli kasidelerde, redif olarak seçtikleri unsurları türlü sanatlar yoluyla övdükleri kişiler ile ilişkilendirerek şiirlerini kurarlar. Bu açıdan seçilen motifin, o şiirin hareket noktasını oluşturduğu söylenebilir. Gök cisimleri (güneş, ay, yıldızlar...), çiçekler (gül, gonca, nergis, lale, yasemin, erguvan...), deniz ve akarsular, kuşlar (bülbül, tûtî, keklik, anka, simurg, hüma, kaknus...), ağaçlar (servi, tuba...) divan şairlerinin şiirlerine konu edindikleri doğa unsurlarının başında gelir. Divan şairinin şiirlerinde yer verdiği tabiatla ilgili unsurlarından biri de şüphesiz “su”dur. Farsçada “âb”, Arapçada ise “mâ” kelimeleriyle karşılanan “su” motifinin Divan şairleri için farklı çağrışımlara kapı açan bir unsur olduğu görülmektedir.

Hayretî, 16. Yüzyıl Vardar Yenicesi şairlerindedir. Rumeli coğrafyası içerisinde yer alan Vardar Yenicesi, şiirlerinde pek çok ortak özellik bulunan Hayalî, Usulî, Yusuf-ı Sîneçâk, Aşkî, Derunî, Garibî, Günahî gibi şairler yetiştirmesinden ötürü edebiyat tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.

Bu makalede, Hayretî’nin Kanuni Sultan Süleyman’a sunduğu “âb” redifli kasidesi incelenerek bu kasideden hareketle Divan şiirinde “âb” motifinin bir methiye unsuru olarak nasıl yer aldığı belirlenmeye çalışılacaktır. Kasidede “âb” motifinin hangi özellikleriyle konu edildiği, kurulan tamlamalar, ilişkilendirildiği sanatlar ortaya konulacak; böylelikle Divan şiirinde “âb” motifinin yeri, seçilen kaside metninden yola çıkılarak tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Âb, Hayretî, Kaside, Methiye, Anâsır-1 erbaa.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Çağ Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, El-mek: beldeaka@gmail.com

THE USE OF “ÂB” (WATER) AS AN ELEMENT OF PRAISE IN DİVAN POETRY: HAYRETİ’S KASIDA WITH THE REDIF “ÂB”

ABSTRACT

It is known that Divan poets often use nature elements in their kasidas which are written so as to praise statesmen and religious leaders. Poets, establish their poems by associating the redif elements they select with the people they praise by means of different arts, especially in kasidas with redif. In this respect, it can be stated that the selected motif forms the moving point of the poem. Celestial bodies (sun, moon, stars...), flowers (rose, rosebud, daffodil, tulip, jasmine, redbud), the sea and rivers, birds (nightingale, parrot, partridge, phoenix, *simurg*, *hüma*, *kaknus*...), trees (cypress, *tuba*...) are the leading nature elements that divan poets use as subjects in their poetry. One of the nature elements the Divan poets use is undoubtedly “water”. It is seen that the “water” motif, which is “mâ” in Arabic and “âb” in Persian, is an element that leads to a variety of different connotations for Divan poets.

Hayretî is one of the Yenice of Vardar poets of the 16th century. The Yenice of Vardar which is located in the Rumelian geography has an important place in terms of literature history; because poets such as Hayalî, Usulî, Yusuf-ı Sîneçâk, Aşkî, Derunî, Garibî, Günahî of whose poetry share common features were raised there.

In this article, the way the “âb” motif takes place in Divan poetry as an element of praise, the features the “âb” motif is mentioned in the kasida, the phrases and the arts associated with it are going to be identified by examining Hayretî’s kasida with the redif “âb” that was presented to Süleyman the Magnificent. In this way the place of the “âb” motif in Divan poetry is going to be detected by the text of the selected kasida.

Key Words: Water, Hayretî, Kasida, Praise, The Four Elements.

Giriş

Arapça “mâ” ve “zülâl”, Farsça “âb” kelimeleriyle karşılanan “su”, hemen bütün dinlerde yaşamın kaynağı olarak görülüp kutsal kabul edilmektedir. İslami inanış açısından suya bakıldığında Kur’ân-ı Kerîm’de “mâ” karşılığıyla suyun altmış üç ayette geçtiği görülür. El-Enbiyâ suresinde her canlının sudan yaratıldığı ifade edilir. Allah’ın ilk yarattığı şeylerden biri olması dolayısıyla su, O’nun cemâl ve celâl sıfatlarını temsil eder ve hay ismine işaret eder (Pala, 2009a: C.37, 442). Bununla birlikte tasavvufta ateş, hava ve toprakla birlikte anâsır-ı erbaa’dan biri kabul edilen su, “marifet, ilahi feyz, vücut, zat; isimlerin ve mazharların mazharı olan kâmil nefis, külli akıl, ruh-ı azam” anlamlarıyla yer alır (Uludağ, 2002: 19).

Tahrip etme, boğma, batırma yönleriyle tehlike; temizleme, güzelleştirip geliştirme özellikleriyle de nimet olarak kabul edilen “su”, Divan edebiyatında birçok yönden ele alınarak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

çeşitli benzetme, mecaz ve mazmunlara konu olmuştur.¹ Hayat vermesi yönüyle sevgilinin dudağına benzetilir; sevgilinin boyu için “âb-ı revân” tamlaması kullanılır. Âşığın ise gözü çeşme, gözyaşı akan bir sudur. Âşığın sevgilinin kirpik oklarını ve hançer gibi olan yan bakışını arzulaması, ok ve hançerin çeliğinde bulunan suyla ilgilidir. Bu nedenle “âb-ı tîg” veya “tîg-i âbdâr” tamlamaları kullanılır. Bununla birlikte su, rengi ve parlaklığı dolayısıyla aynaya, gümüşe ve sevgilinin yanağına da benzetilir (Arı, 2001: C.1, 1; Pala, 2009b: 1).

Su ile ilgili olarak sıkça kullanılan bir tamlama “ölümsüzlük suyu” anlamına gelen “âb-ı hayât”tır. İçen kişinin ölümsüzlüğe kavuştuğu bu suyu, İskender'in kumandanları olan Hızır ve İlyas'ın karanlıklar ülkesinde bulup içtiklerine inanılır. Böylelikle ölümsüzlüğe kavuşan Hızır'ın kıyamete kadar denizde; İlyas'ın ise karada sıkıntıya düşene yardım ettiği rivayet edilir (Pala, 2009b: 3). “Âb-ı hayât” ayrıca ulaşılmazlığı ve içen kişiye ebedi hayatı bağışlamasından ötürü Divan şiirinde sevgilinin dudağıyla benzetme ilgisi kurularak birlikte kullanılır.

Görüldüğü üzere “su” Divan şiirinde olumlu ve olumsuz yönleriyle bazen doğaya ait bir unsur olarak bazen âşık bazen de sevgiliyle ilişkilendirilerek yer almış ve şairlere ilham kaynağı olmuştur. Özellikle su ve karşılıklarının redif olarak kullanıldığı şiirlerde motifin kullanım alanının genişlediği ve şairler için yeni çağrışımlara kapı açtığı görülmektedir ki edebiyatımızda bunun en güzel örneği hiç şüphesiz Fuzûlî'nin su redifli na'tıdır.²

Bu çalışmada ise “âb” motifinin Divan şiirinde hangi özellikleriyle yer aldığı, kurulan tamlamalar, ilişkilendirildiği sanatlar Hayretî'nin Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu “âb” redifli kasideden yola çıkılarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

Hayretî ve “Âb” Redifli Kasidesi

Hayreti, 16. yüzyılın Vardar Yeniceli şairlerindedir. Tezkirelerde yer alan bilgilere göre tanınmış Mevlevî şeyhi Yusuf-ı Sîneçâk'ın kardeşidir. Kasideleri ile vezir İbrahim Paşa'nın dikkatini çekmiş ve Paşa ona ihsanda bulunmak istemiştir; fakat yine Vardar Yeniceli olan Hayalî tarafından tokgözlü ve kimseye baş eğmeyen birisi olarak tanımlanınca kendisine küçük bir tımar vermiştir. Bunun üzerine Hayretî “Dil-i bîmâr bu denli merhemle tûmâr olmaz” diyerek İstanbul'dan ayrılmıştır. Akıncı beyleri Yahyalı ve Mihailli beylerin yanına giderek himayelerine girmiştir. Hayatının sonlarına doğru kör olan Hayretî 1535'te Vardar'da ölmüştür (İpekten vd. 1988: 200-201).

Alevî bir şair olan Hayretî, vahdet-i vücûda dayanan bir tasavvuf anlayışına sahiptir. O, ilâhî aşk deryasına dalan bir rinttir. Engin ve kararsız bir gönüle sahip mutasavvıflardandır. Tasavvuf onda estetik bir unsur değil, bir hayat tarzıdır (Tatçı, 1998: 6-7).

Hayretî'nin Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu “âb” redifli kasidesi³ 39 beyitten oluşur. Aruzun Mefûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün vezni ile yazılmıştır. Kasidenin 1-15. beyitleri “nesib/teşbib”; 16-18. beyitleri “girizgâh”; 19-33. beyitleri “medhiye”; 34-35. beyitleri “fahriye” ve 36-39. beyitleri arası “dua” bölümleridir (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1981: 29-32). Hayretî, kasidesine suyun zemine yazı yazmasıyla sevgilinin güzelliği arasında kurduğu ilgiyle başlar:

Levh-i zemîne yazsa niçe fasl u bâb âb

Hüsünün kitâbın eyleyimez intihâb âb

¹ Divan şiirinde “su” motifinin kullanımına dair örnek bir çalışma için bkz. Mahmut Gider, *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı'nda Su*.

² Fuzûlî'nin Su Kasidesi'yle ilgili yapılan şerhler hakkında bkz. Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*; İskender Pala, *Su Kasidesi*; Adem Çalışkan, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*.

³ Şener Demirel, “16. Yüzyıl Divan Şairlerinden Hayretî'nin Devriyye Benzeri Bir Gazeli'nin Açıklaması” başlıklı makalesinde şairin “âb” redifli kasidesini Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğunu belirtir.

“Su, zeminin yüzeyine ne kadar bölümler (hâlinde yazılar) yazsa da güzelliğinin kitabını seçemez” beyitinde Hayretî, suyun yeryüzüne bölümler hâlinde kitap yazsa da yani, kitap gibi yeryüzünü şekilden şekle girerek dolaşsa da sevgilinin güzelliğinin kitabına erişemeyeceğini dile getirir. Şair, sevgilinin güzelliğini tasvir etmeye aşağıdaki beytinde de devam eder:

Tahrîre başlasam kaçan evsâf-ı hüsnünü
Odlara tutuşup kalem olur kitâb âb

“Ne zaman ki güzelliğinin vasıflarını yazmaya başlasam, kalem ateşlere tutuşup, kitap su olur.” beytinde şair, sevgilinin güzelliğinin etkisiyle kalemin tutuşacağını, kitabın ise su olup akacağını söyleyerek ateş-su tezadından yararlanır. Sonraki beyitte ise sevgilinin teri ile gül suyu ilişkilendirilir:

Ger 'ârızundan ey yüzi gül dâne-i 'arak
Tamsa virürdi 'âleme bûy-ı gülâb âb

“Ey yüzi gül (gibi olan sevgili), eğer senin yanağından bir ter tanesi damlasa, su âleme gülsuyu kokusu verirdi” beyitinde Hayretî, sevgilinin yüzünü güle benzeterek onun yüzünden akacak bir ter tanesinin bütün âlemi gülsuyu kokusuyla dolduracağını söyler. Şair böylelikle mübalağa yoluyla sevgilinin kokusunu över. Hayretî,

La'lün firâkı ile akan gözlerüm yaşı
Deryâya düşse ola 'akîk-ı müzâb âb

“Sevgilinin dudağının ayrılığı ile gözlerimden akan yaşlar denize düşse, su eritilmiş kırmızı akîke dönüştürdü” beytinde ise sevgilinin la'l gibi kırmızı dudağından ayrı olan âşığın döktüğü gözyaşlarının, deniz suyunu akik taşına dönüştüreceğini söyler. Bunun nedeni ise âşığın kanlı gözyaşı dökmesidir. Âşık, sevgilinin la'l gibi kırmızı dudaklarının hasretiyle sürekli ağlar; ağladıkça gözlerine kan oturur. Beyitte âşığın kanlı gözyaşıyla denizdeki suyu ilişkilendiren şair mübalağa yoluyla âşığın ne kadar çok ağladığını vurgulamaktadır.

Bir katra ağzı yarını tamzursa yire yâr
Esrâr olup gubâr ola sâfi şarâb âb

“Sevgili ağız suyunun (salyasının) bir damlasını yere damlatsa, esrar toza dönüşüp saf şarap da su olur” beytinde şair sevgilinin ağzından damlayan suyun olağanüstü özelliklere sahip olduğuna vurgu yapar.

Hayretî kasidesinin devamında, güneş ışığının denizin üzerine düşmesi nedeniyle suyun parıldamasını konu edinerek şöyle söyler:

Deryâya düşse zerre-i mihr-i cemâl-i dost
Virürdi kâyinâta güneş gibi tâb âb

“Sevgilinin güzel yüzünün güneşinin zerresi denize düşse, su güneş gibi kâinata aydınlık verirdi” beytinde sevgilinin yüzü güneşe teşbih edilerek onun parlaklığının bir zerresinin bile denize düşmesiyle suyun tüm dünyayı güneş gibi aydınlatacağı söylenmekte böylelikle sevgilinin yüzünün parlaklığı övülmektedir. Ayrıca divan şiirinde sık rastlanan güneş-zerre ilgisine gönderme yapılmaktadır.

Sen meh-likânun işideli suya girdügin
Lerzân olur kaçan ki göre âfitâb âb

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

“Sen ay yüzünün suya girdiğini işittiğinden beri su, güneşi görecektir diye ne zamandır titrer” beyitinde ise Hayretî, gece ay ışığının denize düşmesini ay yüzünün suya girmesi olarak hayal etmektedir. Suyun titremesinin nedeni ise güneşin çıkacağı korkusudur. Çünkü güneş çıkınca o ay yüzü kaybolacaktır. Bu bağlamda beyitte “yakamoz” mazmunu vardır. Beyitte sevgilisini ay yüzü olarak nitelendiren şair, aşağıdaki beyitte ise ona “âfitâb (güneş)” istiaresiyle seslenmektedir:

Yüz buldı ise dilemiş ide mukâbele

Âyine-i 'izâruna ey âfitâb âb

“Ey âfitâb, su yüz bularak senin yanağının aynasına karşılık gelmeyi / karşılık vermeyi dilemiş” beyitinde şair, sevgilinin yanağını aydınlığı ve parlaklığı yönüyle aynaya benzetmektedir. Su ise yüz bularak sevgilinin ayna gibi olan yanağının parlaklığına karşılık gelmeye çalışmaktadır. Görüldüğü üzere sevgilinin yanağı ile su karşılaştırılmakta ve sevgilinin yanağı parlaklık bakımından sudan üstün tutulmaktadır.

Bir önceki beyitte sevgilinin yanağının parlaklığını öven şair, aşağıdaki beyitte ise berraklığından bahsederek şöyle der:

Gördi safâ-yı 'ârızını gaşy olup revân

Düşdi yüzünün üstüne itdi hicâb âb

“Su, yanağının berraklığını görünce kendinden geçip gitti. Yüzünün üstüne kapanıp utandı” beyitinde Hayretî, suyun yere kapanmasını hüsn-i ta'lil yoluyla sevgilinin yanağının berraklığı yüzünden kendinden utanmasına bağlamış; böylelikle sevgilinin yanağı ile su arasında berraklık yönüyle bir ilgi kurmuş ve sevgilinin yanağını sudan üstün bulmuştur.

Bî-ihyâ-yâr vâlih olup gitdi kendüden

Dîdâr-ı yârı seyr ideli bî-nikâb âb

“Su, yârin yüzünü peçesiz seyredirken gayri ihtiyari şaşkınlıktan kendinden geçti” beyitinde ise şair, suyu kişileştirerek sevgilinin yüzünü seyredirken kendinden geçtiğini söyler. Böylece Hayretî, hüsn-i ta'lil yoluyla suyun akıp gitmesini sevgilinin yüzüne bağlar.

Başumda âhum odını yaşumla dir gören

Bir sâye-bân-ı âteşe olmuş tınâb âb

“Başumda âhımın ateşiyle gözyaşımı gören, suyun bir ateş çadırına ip olduğunu söyler” beyti ise, “su” ve “ateş” gibi birbirine zıt iki unsurun birleştirilmesi yönüyle dikkat çekicidir. Bilindiği üzere Divan şiirinde âşğın gönlü sevgilinin aşkıyla öyle yanıp tutuşur ki yürekten ettiği âhlar ateşe dönüşür. Yukarıdaki beyitte de âşğın bu âh odu bir ateş çadırına; döktüğü gözyaşları ise o çadırın ipine benzetilmiş; böylelikle ateş ve su âşğın hâlini tanımlayan iki unsur olarak beyitte kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte ise Hayretî, kendisi ile su dolabı arasında bir özdeşlik kurar:

Bencileyin figânlar idüp devr elinden âh

Döker hemîşe dîdelerinden dolâb âb

“Dolap, benim gibi dünya elinden figanlar edip her zaman gözlerinden su döker (ağlar.)”

Su dolabı, kuyudan su çıkarmak için kullanılan çarktır. Şair beyitte dolabın dönmesinden dolayı sürekli su akıtmasını, hüsn-i ta'lil yoluyla devr (dünya) elinden gözyaşı dökmesine bağlar ve bu yönüyle su dolabını kendisine benzetir. Divan şairlerinin hemen hepsinde görülen dünyadan şikâyet, Hayretî'nin bu beyitinde karşımıza çıkmakta; şair ne kadar çok ağladığını su dolabı benzetmesiyle anlatmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

Bahtum sitâresini nuhûsetde görelî

Akıtdı subha dek gice 'ayn-ı şihâb âb

“Bahtımın yıldızının uğursuzluğunu gördüğünden beri gece, yıldızın gözünden sabaha kadar su akıttı.” beytinde şair, bir önceki beyitte olduğu gibi felekten ve kötü talihten bahseder. İnanişâ göre herkesin gökte bir yıldızı vardır; şairin yıldızı ise uğursuzdur. Bunu gören gece, sabaha kadar yıldızların gözünden gözyaşı akıtmıştır. Burada yıldızlar renk ve çokluk bakımından gözyaşına benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitte ise gözyaşları ile gümüş arasında paralellik kurulmaktadır:

Bir haddeyem ki sîm ü zerûn adın andılar

Akıtdı yüzüm üzre gözüm bî-hisâb âb

“Gözüm yüzümün üzerine hesapsız su akıttı. Öyle bir hadde geldim ki [görenler] altın ve gümüşün adını andılar.” Âşığın yüzü her zaman çektiği acılar ve aşk hastalığı yüzünden sapsarıdır. Bu sararmış yüzünün üzerine gözyaşları döküldüğünde âşığın hâlini görenler altın ve gümüşü hatırlamışlardır. Beyitte âşığın yüzü renk bakımından altına; gözyaşları ise gümüşe benzetilmiştir.

Sâyil görüp gözüm yaşını rûy-ı lutf ile

Virüp bu hastaya yine şâfi cevâb âb

“Gözyaşımın aktığını gören su güler yüzle, bu hastaya yine şifa cevabı verdi.”

Didi yüzini su gibi bir âsitâna sür

Kim buldı ana irmek ile feth-i bâb âb

“Yüzünü su gibi bir eşiğe sür dedi ki su ona (eşiğe ulaşarak) erişerek kapının açılmasını sağladı” beytinde suyun kapı eşiğine gelip yüz sürerek kapının açılmasını sağladığı gibi, âşık da sevgilinin kapısı önünde (eşiğinde) gözyaşını dökerek kapıyı açtırabilir denmektedir.

Aşağıdaki beyitte şair artık sözü öveceği kişiye getirir:

Pâşâ-yı a'zâm ol k'ese lutfi nesîmi ger

La'l ola kara taş ola dürr-i hoş-âb âb

“ O büyük paşanın lütuf rüzgârı esse kara taş la'l; su, parlak inci olur.” beyitiyle şair, o büyük paşanın lütfunun rüzgârı estiğinde kara taşın değerlenip la'l taşına; suyun da parlak bir inciye dönüşeceğini söyler. Burada şairin su ile parlak inci arasında ilgi kurmasının nedeni, incinin denizde sedefin içinde oluşmasıdır. Nisan'da sahile çıkan sadef, kapakçığını açar; o sırada karnına düşen nisan yağmurunun damlasını yutup denize dönermiş. Denizdeki tuzlu su ortamında bu saf yağmur tanesi hayvana bir ızdırıp verince sadef bunun acısından kurtulmak için bir sıvı salgılamış. Bir süre sonra bu sıvının hükmü geçince sadef, tekrar sıvı salgılamış. Bu sıvılar katılarak birbiri üzerine yapışır ve böylece inciye oluşturmuş (Pala, 2009b: 126). İşte beyitte şair, Kanuni Sultan Süleyman'ın lütfuyla suyun parlak bir inciye dönüşeceğini söyleyerek mübalağalı bir şekilde padişahın övgüsüne başlar. Aşağıdaki beyitte de onun adını andığı için su gibi coştuğunu ve matla beyitini okuduğunu söyler:

Çün adın andı cûş idüben su gibi revân

Okıdı uşbu matla'ı idüp hitâb âb

“Adını andığı için coşup su gibi aktı ve hitap edip bu matla'ı okudu”:

Eyledi âsitânuna çün intisâb âb

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

Buldı safâ-yı kalb oluban kâmyâb âb

“Su, senin eşiğine intisap eylediği için bahtiyar olup kalbi safâ buldu. (safılaştı, berraklaştı.)” beyitiyle kasidenin methiye bölümüne geçen şair beyitte, suyun berrak olmasını hüsn-i ta'lil yoluyla Kanuni Sultan Süleyman'ın eşiğine varmasına bağlamaktadır. Hayretî, aşağıdaki beyitte de yine suyun padişahın eşiğine yüz sürmesini konu edinir:

Yüz süreli işiğine bir kadre irdi kim

Yıllarla tursa gitmeğe itmez şitâb âb

“Su, senin eşiğine yüz sürdüğünden beri öyle bir kudrete erdi ki yıllarca dursa gitmek için acele etmez.” Suyun yerden akmasını, yüzünü padişahın eşiğine sürmesi olarak ele alan şair, orada kudrete eren suyun gitmek istemeyeceğini söyler. Suyun temel vasıflarından olan akıcılığının beyitte dönüştürülerek kullanımı dikkat çekicidir. Şaire göre, sürekli akan su Kanuni'nin eşiğinde kalmak istemektedir.

Keffün cihâna şol kadar eyler nisâr sîm

Rûy-ı zemîne saçmaz o denlü sehâb âb

“Avucun dünyaya öyle bir gümüş saçır ki, bulut yeryüzüne o denli su saçmaz.” beyitinde ise Hayretî, padişahın cömertliğini överek onun saçtığı gümüşlerle bulutun yağdırdığı suları karşılaştırır ve padişahın gümüşlerinin miktarını üstün tutar. Beyitte “âb” derken mecaz-ı mürsel yoluyla yağmur kastedilmektedir. Şair, aşağıdaki beyitte de padişahın cömertliğini övmeye devam eder:

Keff-i kerîm ile olımaz bir leîm eli

Feyz itmede cihânda olur mı serâb âb

“Cihanda bir ulunun (cömertin) eliyle alçağın (cimrinin) eli feyz göstermede bir olamaz. Serâbla âb bir olur mu?” diyerek padişahın cömert elini “âb”a; cimri birinin elini de “serâb”a benzetmektedir. Serap, çölde uzaktan bakıldığında su gibi görünen ışık yanılsamasıdır; yani gerçekte yoktur. Şair buradan hareketle cimri insanların feyzini serâpla yani yoklukla bir tutmaktadır. Diğer tarafından suyun akıcılığı, hayat vericiliği yönüyle de padişahın elini bir tutarak onun ne kadar cömert olduğunu vurgulamıştır.

Feyz kelimesinin “bolluk” anlamı dışında “suyun taşıp akması” anlamı da vardır. Bu anlamıyla beyitin “suyun taşıp akmasında serâbla âb bir olur mu” şeklinde ikinci bir anlamı daha ortaya çıkmaktadır.

Kahrın odı irişse yakardı havâda nâr

Lutfun nesîmi esse olurdu türâb âb

“Kahrının ateşi erişse havada ateş yakardı, lutfunun rüzgârı esse toprak su olurdu.” beyitinde anasır-ı erbaa yani dört temel unsur (hava, ateş, toprak, su) birlikte kullanılarak padişahın kahrı ve lütfu tasvir edilmektedir. Padişahın kahrının ateşiyle havada ateş yanacağı, lutfunun rüzgârıyla ise toprağın bile su olup akacağı söylenmektedir. Beyitte kahr ile lutf arasındaki tezat dört unsurla ilişkilendirilmiştir.

Tîğün 'adû vilâyetini şöyle yıkdı kim

San mülk-i Kaydafâ durur itdi harâb âb

“Kılıcım, düşman vilayetini öyle bir yıktı ki sanki Kaydafâ mülküdür de su harap etti.” beyitinde Hayretî, padişahın kahramanlığının övgüsünü kılıç ve su ilgisi üzerinden yapmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

Kılıç, demire su verilerek yapılır ve çelikleştirilir. Kılıcın yapımından kullanılan su, Divan şairleri için ilham kaynağı olmuş ve şairler bu ilgiyi sıklıkla şiirlerine konu etmişlerdir. Bu beyitte de padişahın kılıcının düşman vilayetini yıkması, suyun Kaydafa mülkünü harap etmesine benzetilmiştir. Kaydafa, bazı kaynaklarda Berda' ülkesinin bazılarında ise Mısır veya Batı Anadolu'nun kraliçesi olarak geçer. Evliya Çelebi'ye göre ise Marmara ülkesi kraliçesidir. Rivayete göre, İskender bu ülkeyi nasıl fethedeceğinin yollarını aramak için tebdil-i kıyâfet ile ülkeyi dolaşırken yakalanır. Kaydafa kendisine ve ülkesine dokunmayacağına dair söz alıp onu serbest bırakır. İskender hem sözünde durmak hem de bu ülkeyi ortadan kaldırmak istemektedir. Bunun üzerine Hızır yardımına gelir ve Karadeniz'i Akdeniz'e akıtmasını çare gösterir. Böylece Kaydafa'nın ülkesini sular kaplayacak ve ülke aradan çıkacaktır (Pala, 2009b: 262-263). Hayretî'nin beyitinde de Kaydafa'nın ülkesinin sular altında kalmasına telmihte bulunularak Kanuni Sultan Süleyman'ın kahramanlığı övülmüştür. Yine aşağıdaki beyitte de sultanın kılıcından yola çıkılmıştır:

Ey pîr olası tâze cuvân tîğün olmasa

Nûş eylemezdi râhat ile şeyh ü şâb âb

“Ey pîr olası taze delikanlı, senin kılıcın olmasa ihtiyar ve genç rahatlıkla su bile içemezdi.” diyen şair, sultanın kahramanlığıyla ülkede yarattığı huzur ve güven ortamını övmekte ve onun sayesinde genç yaşlı tüm halkın rahatça su içebildiğini belirtmektedir. Şair, böylelikle övdüğü padişahın kahramanlığıyla su arasında dikkat çekici bir ilgi kurmuştur.

Tîğün durur bu çarhı koyan çarha dâyimâ

Dönmezdi bulmayaydı eger âsiyâb âb

“Feleği çarkına koyan daima senin kılıcıdır. Eğer su değirmeni su bulmasaydı dönmezdi.” beyitinde ise şair, suyun su değirmenini döndürmesi ile padişahın kılıcının feleğin dönüşünü sağlaması arasında bir paralellik kurar. Beyte göre dünyanın düzen ve huzur içinde dönmesi, padişahın kılıcı sayesinde. Hayretî, aşağıdaki beyitte de sultanın kılıcının övgüsüne devam eder:

Tahrîk-i bâd ile n'ider idi zırh geyüp

Tîğünden itmeyeydi eger ictinâb âb

“Eğer su senin kılıcından çekinmeseydi rüzgârın hareketiyle niye zırh giyerdi?” diyen şair, rüzgârın etkisiyle su üzerine gelen toz, toprak, yaprak gibi unsurları zırh olarak nitelemekte ve hüsn-i ta'lil yoluyla suyun padişahın kılıcının korkusu yüzünden zırh giydiğini söylemektedir. Beyitte sultanın kılıcının su üzerine saldırdığı korkudan bahseden şair, kasidenin devamında aynı kılıcın adaletiyle suyun rahatlıkla sırt üstü yattığını dile getirir:

Şemşîr-i 'adlüne tayanup arkalamasa

Yatmazdı sırtı üstüne bî-ictinâb âb

“Su, senin adaletinin kılıcına dayanıp arkasına almasa, çekinmeden (korkusuzca) sırt üstü yatmazdı.” diyerek şair, padişahın adaletini övmekte ve hüsn-i ta'lil yoluyla suyun yerde akışını onun adalet kılıcına bağlamaktadır. Hayretî bir sonraki beyitte de padişahın adaletinden bahseder:

'Adlün şu resmedür ki zamânunda husrevâ

Hergiz habâb hanesin itmez harâb âb

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

“Ey sultan, senin devrinde adalet öyle bir surettedir ki su, asla hava kabarcıklarının evini harap etmez.” beytinde şair, padişahın adaletini över ve su üzerinde oluşan hava kabarcıklarının onun devrinde su tarafından harap edilmediğini söyler.

Bassan rikâba vakt-i gazab pâ-y-ı hışmunı

Olurdu heybetünden eriyüp rikâb âb

“Gazab vaktinde hışm ayağını huzura bassan, senin heybetinden o huzur (kat) eriyip su olurdu.” beytinde padişahın hiddetinden bahsedilmekte ve onun hışmından makamın bile eriyip su olacağı söylenmekte; böylece padişahın hiddeti ile su arasında bir ilgi kurulmaktadır. Sonraki beyitte ise padişahın kudreti söz konusudur:

Ger yer yüzünde kurasın otağ-ı kadrünü

Şerminden eriyüp ola bu nüh habâb âb

“Eğer yeryüzüne kudretinin otağını kursan, bu dokuz hava kabarcığı utancından eriyip su olurdu.”

Dünyayı çevreleyen dokuz feleği hava kabarcığı olarak niteleyen şair, padişahın kudretli otağını, kâinatın merkezi olan dünyaya kurmasıyla onu çevreleyen bu feleklerin utançlarından suya dönüşeceğini söylemektedir. Divan şiirinde genellikle yükseklik, sonsuzluk, parlaklık özellikleriyle yer alan bu felekler bile, padişahın otağının yüceliğini ve ihtişamını görünce kendilerinden utanacak ve su gibi eriyceklerdir.

Gerçi ki basdı geçdi yüce âsitânunı

Alçağa düşdi çekdi niçe ıztırâb âb

“Su, yüce eşiğini basıp geçtiği için alçağa düşüp nice ıztırap çekti.” beytinde ise suyun, padişahın yüce eşiğine bastığı için alçağa düştüğü söylenmektedir. Burada suyun yerden akması, padişahın eşiğine basmasına bağlanmış; böylelikle hüsn-i ta’lil sanatı yapılmıştır. Beyitte aynı zamanda suyun basıp geçmesi ve alçağa düşmesiyle denizin yükselip alçalması yani med-cezir mazmunu vardır.

Kasidenin matla’ beytinde sevgilinin güzelliğini yazmaya çalışan su, bu defa padişahın övgüsünü yazmaktadır:

Deryâda katrasın idemez haşra dek beyân

Medhün risâlesin yaza ger bâb bâb âb

“Su, senin övgünün risalesini bölüm bölüm yazsa, haşre dek denizin damlasını bile beyan edemez.” beytiyle Hayretî, padişahın övgüsü ne kadar çok yapılsa da yetersiz kalınacağını su motifi üzerinden mübalağalı bir şekilde anlatır. Su, padişahın övgüsünü bölüm bölüm yazmaya çalışsa denizin bir damlasını bile açıklayamayacaktır. Bir sonraki beyitte sözü kendi şiirine getiren şair, kasidenin fahriye bölümüne başlar:

Söylerse Hayretî ne var eş’âr-ı âbdâr

’Âdet durur hemîşe akıdur türâb âb

“Hayretî, hoş şiir söylerse ne var? Âdettir ki su her zaman toprak akıtır.” diyerek şair, divan şiirinde sıkça kullanılan “eş’âr-ı âbdâr” tamlamasıyla şiirini akıcı, taze, parlak bir suya benzetir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

Bir bûstân-ı serv durur bu kasîde kim

Uğrar kenârına sanasın bî-hisâb âb

“Bu kaside öyle bir serv bahçesidir ki sanırsın su, kenarına sayısız (hesapsızca) uğrar.” beyitiyle Hayretî, yazdığı kasideyi över. Servilerin su kenarlarında bulunmasından hareketle kendi şiirini servi bahçesi olarak tanımlayan şair, onun kenarına suyun çokça uğradığını belirtir. Nitekim şiir, servi bahçesi olunca redifinin “âb” olması doğaldır.

Halk-ı cihâna olmuş iken bâis-i hayât

Hulk-ı muânide ola 'ayn-ı 'azâb âb

“Su, cihan halkına hayat sebebi olmuş iken inatçı tabiatı olanlara azap kaynağı olsun.” beyitiyle ise kasidenin dua bölümüne geçen şair, suyun insanlara hayat kaynağı; inatçılara ise azap kaynağı olmasını diler. Bilindiği üzere suyun tahrip, yıkım, harap etme, boğma gibi kötü özellikleriyle birlikte hayat verme, canlandırma, temizleme gibi iyi özellikleri bulunur. Şair de buradan hareketle, suyu hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ele alarak dua eder.

Yakmaya nâr sana hevâdâr olanları

Mahşerde suna ellerine Ebû-Türâb âb

“Sana yâr(dost) olanları ateş yakmasın, Ebû-Türâb Hz. Ali mahşerde ellerine su sunsun.” Ebû- Türâb, Hz. Ali'nin lakaplarından olup “toprağın babası” anlamına gelir. Rivayete göre, bir gün Hz. Muhammed, damadı Hz. Ali'nin evine gelir; ama kızı Fatıma onun evde olmadığını söyler. O sırada sahabelerden biri Ali'nin mescitte uyumakta olduğunu haber verir. Hz. Peygamber mescide vardığında Hz. Ali'yi toprakta uyurken bulur. “Kalk ebu turab, kalk!” der. Uyanınca bu sözden çok mutlu olan Ali, daha sonraki zamanlarda arkadaşlarının kendisini böyle çağrılmalarından hoşlanırmış. İşte bu yüzden lakabı Ebû Türab olarak kalır. (Pala, 2012: 45). Böylece Hz. Ali'yi mecâz-ı mürsel ve telmih yoluyla anan Hayretî, padişah ve yakınlarına hayır dualarını iletir ve cehennem ateşinin ona dost olanları yakmamasını ve mahşer günü Hz. Ali'nin onlara su vermesini diler. İnsanlara zor anlarında ve özellikle hasta olduklarında su vermek hayırlı bir iştir. Fuzûlî de ünlü *Su Kasidesi*'nde “Gam günü etme dil-i bîmârdan tûğün dirîğ/ Hayrdur vermek karanu gicede bîmâre su” (Fuzulî K.4/8-51) beyitinde karanlık gecede hastaya su vermenin hayırlı olduğunu dile getirir. Bu bağlamda Alevî bir şair olan Hayretî de hesap verilecek olan o zor günde Hz. Ali'nin padişahın yakınlarına su vermesi için dua eder ve şöyle devam eder:

Su koya düşman ocağına tîğ-i âbdâr

Eyleye zulm esâsını yıkup harâb âb

“Parlak kılıcın düşmanın ocağına su koysun, su zulm eyleyip temelini yıkıp harap etsin.” Bir önceki beyitte “su vermek” ifadesiyle hayırlı duada bulunan şair bu beyitte ise “su koya” diyerek “su” motifini beddua amacıyla kullanmaktadır. Birinci mısradaki padişahın parlak kılıcının düşman ocağına su koymasını yani onların ocağını söndürmesini dileyen şair, ikinci mısradaki ise suyun onların mülkünün temelini yıkıp harap etmesini ister. Padişahın kılıcının düşman ocağına su koyması, kılıcın yapımında demire su verilmesiyle ilgilidir; yani şair, kılıcın içindeki su ile “su koya” ifadesi arasında dikkat çekici bir ilgi kurmuştur. Kasidesinin son beyitinde ise şair, Kanuni Sultan Süleyman'ın bahtı ve sancağına iyi dileklerde bulunur:

Bahtun cuvân u râyun ola pîr dâyimâ

Sâyende içe râhat ile şeyh ü şâb âb

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

“Bahtın genç, sancağın yaşlı ola daima; sayende yaşlı ve genç rahatlıkla su içe.” beyitinde padişahın bahtının açık, bayrağının uzun ömürlü olmasını dileyen Hayretî, yaşlı ve genç herkesin onun gölgesinde rahatlıkla su içebilmesi için dua eder.

Sonuç

Sonuç olarak, Hayretî'nin Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu “âb” redifli kasidesinde “âb” motifinin bir methiye unsuru olarak nasıl ele alındığı incelenmiş ve söz konusu motifin şair tarafından olumlu ve olumsuz nitelikleriyle farklı çağrışım ve sanatlarla şiire konu edildiği görülmüştür. Bu bağlamda kasidede en çok kullanılan sanatlar mübalağa, teşbih ve hüsn-i ta'lil'dir.

Şair sevgiliyle ilgili olarak suyu, güzellik unsurlarından 'arak (ter), 'izâr (yanak) ve dîdâr (yüz) ile birlikte kullanmıştır. Sevgilinin ter damlasının tüm dünyaya gül suyu kokusu vermesi; yanağının saflığı ve berraklığı; yüzünün ay ve güneş gibi parlak olması, şairin sıkça kullandığı unsurların başında gelmektedir.

Âşık açısından ise şiirde en çok gözyaşı-su ilgisi kurulmuştur. Şair, âşığın gözyaşlarını çokluğu bakımından su dolabı ve yıldızlara, renk bakımından ise gümüşe, kanlı gözyaşını da akik taşına benzetmiştir.

Kasidenin yazılma amacına bağlı olarak methiye bölümünde su, padişahın lütfu, adaleti, cömertliği, gazabı, kadri, makamı gibi pek çok özelliğinden bahsetmek için bir vasıta olarak kullanılmıştır: Padişahın lütfuyla suyun parlak inciye dönüşmesi, onun eşliğine ulaştığı için suyun berrak olması, cömert eliyle saçtığı gümüşlerin yanında bulutun yağdırdığı suların yetersiz kalması gibi doğadaki pek çok unsurla ilişkilendirilerek padişahın övgüsü yapılmıştır.

Bununla birlikte Hayretî'nin, su ile padişahın kılıcı arasında kurduğu ilgi dikkat çekicidir. Hayretî kasidesinin altı beyitinde sultanın kılıcını övmüştür. Şiirde suyun Kaydâfâ mülkünü harap etmesi gibi padişahın kılıcının da düşman vilayetini yıkması; onun kılıcı sayesinde genç yaşlı herkesin rahatça su içebilmesi; kılıcının dünyayı düzene sokması; suyun onun kılıcının korkusuyla zırh giymesi; fakat buna zıtlık teşkil edecek şekilde bir başka beyitte onun kılıcının yarattığı huzur ortamıyla suyun sırt üstü yatması ve sultanın kılıcının düşman ocağına su koyması gibi çok farklı çağrışımlara yer verilmiştir.

Şair, fahriye bölümünde kendi kasidesini överken ise Divan şiiri geleneğine uygun olarak şiirini “eş'âr-ı âbdâr” olarak nitelemiştir. Bununla birlikte şiirini bir servi bahçesi olarak tanımlaması ve suyun onun kenarına hesapsızca uğradığını söylemesi dikkate değerdir. Bu tanımlama şiirin redifinin “âb” olmasının açıklaması gibidir.

KAYNAKÇA

Hayretî Dîvanı. (1981). Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

AKAR, Metin.(1994). *Su Kasidesi Şerhi*. Ankara.

ARI, Ahmet. (2001). “Âb mad.”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C. I, Ankara: AKM. Yayını, s. 1.

ÇALIŞKAN, Adem. (1992). *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

DEMİREL, Şener.(2003). “16. Yüzyıl Divan Şairlerinden Hayretî'nin Devriyye Benzeri Bir Gazeli'nin Açıklaması” *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13/1: 89-100.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

-
- Fuzulî Türkçe Divan* (2012). Haz. İsmail Parlatır. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GİDER, Mahmut (2013). Şeyhülislâm Yahyâ Divânı'nda Su. *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.203: 1-20.
- İPEKTEN, Haluk ve diğer. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- PALA, İskender. (2004). *Su Kasidesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- PALA, İskender. (2009a). "Su (Kültür ve Medeniyet)" mad. *TDVİA*, C.37, İstanbul: TDV Yayınları, s. 442-443.
- PALA, İskender. (2009b). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- PALA, İskender. (2012). *Dört Güzeller Toprak, Su, Hava, Ateş*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- TATCI, Mustafa.(1998). *Hayretî'nin Dinî Tasavvufî Dünyası*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman.(2002). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

